

Helmut G. Polzer

**A gazdasági transzformáció folyamata
Végleges munkanélküliség?¹**

Bevezetés

A világ nemcsak az elmúlt 200 év során élte meg az állandó átalakulást. A gazdaság ipari változásának áttekintése érdekében azonban elegendő a fenti időszak vizsgálata. A tények elemzése során elkerülhetetlen az „ipari forradalom” fogalmával történő találkozás, melyet első ízben Arnold Toynbee használt a halálát követően publikált „Lectures on The Industrial Revolution in England” című művében (Toynbee 1884). Ez a fogalom a gazdaság és társadalmi formák átható változásának szimbólumává vált. Az ipari forradalom során az emberek a munkalehetőségek miatt a városokba özönlöttek, létrejöttek az iparvidékek, s megkezdődött a mezőgazdasági társadalom ipari társadalommá történő átalakulása.

A 20. század közepétől megkezdődött az ipari folyamatok automatizálása. Ezt a kort második, míg a mikroprocesszorok által vezérelt folyamatok korát a harmadik ipari forradalomnak nevezik. Ettől kezdődően az új munkahelyek keletkezése mindig munkahelyek megszűnésével is járt. Nemcsak Európában hanem pl. az USA-ban is sor került ezekre a forradalmakra.²

A mai információs korban nem érvényes már a korábbi tétel, mely szerint a termelékenység nagy mértékű növekedése lehetővé teszi olcsóbb áruk termelését, ami a keresletet növeli. A növekvő kereslet ismét magasabb termelékenységet okoz, ami további növeli a keresletet, így tartós foglalkoztatást eredményez, vég nélküli körforgásban.

Tény, hogy az információs technológia több munkahelyet szüntet meg, mint amennyit teremt. Az így keletkező termelékenység növekedés többszöröse, mint a korábbi információs forradalmak idejében.

Az Alliance Capital Management az ipari munkahelyek leépítését vizsgálta a 20 legnagyobb nemzetgazdaságban a termelékenység növekedésének függvényében. A 2003-ban publikált vizsgálatok szerint 1995 és 2002 között 31 millió termelés-közeli munkahely szűnt meg. Eközben a termelékenység 4,3 %-kal, az ipari termelés 30 %-kal nőtt. (Carson 2003)

A feldolgozóiparban jelenleg a foglalkoztatottak száma 163 millió, s a prognózisok szerint 2040-ben csak néhány millió marad. A globális ipari tömeges munkanélküliség a mai ismereteink szerint elengedhetetlen.

A műszaki haladás hatása

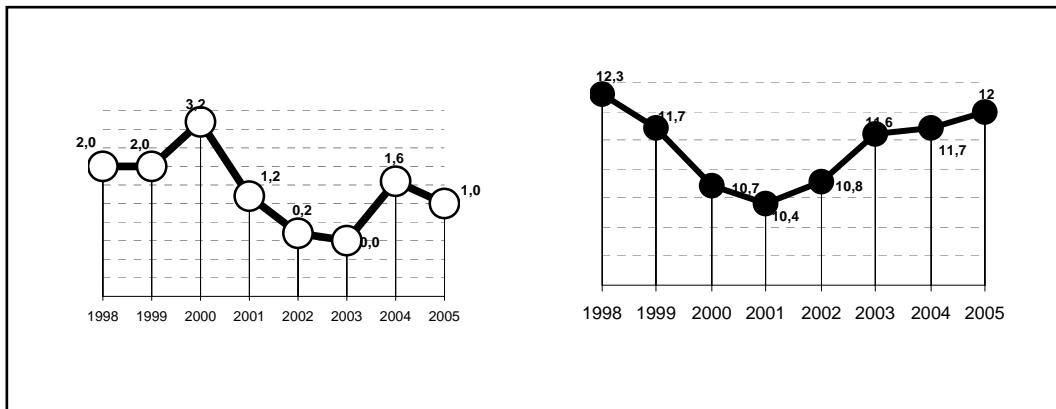
Azt, hogy a műszaki újítások és az ezzel együtt járó állandó termelékenység növekedés hosszú távon fenntartható növekedést és teljes foglalkoztatást eredményez, mindig vitatták. Az ipari államok gazdaságpolitikája ezen az első ipari forradalom óta képviselt gazdaságtudományi tételen nyugszik:

„A termelékenységet az új technológiák növelik, ami költségcsökkenéshez és az olcsó áruk kínálatának növekedéséhez vezet. E folyamat eredményeként nő a vásárlóerő és bővül a piac, s új munkahelyek keletkeznek.”

¹ Német eredetiből fordította: Zsúgyel János.

² 1944 októberében a Missisipi állambeli Clarksdale városában kb. 3000 ember gyűlt össze, hogy az első gyapotszedőgépet személyre vegyék. A gyapotszedők nagy csodálkozással szemlélték a működő gépet, mely hihetetlen termelékenység növekedést biztosított. A gép 1000 font gyapotot szedett óránként, míg a gyapotszedők mindössze 20 fontot. Ez a fejlődés az USA történetének legnagyobb belső vándorlását okozta. 1940-től 1970-ig csaknem 5 millió afro-amerikai vándorolt *az USA északi részébe. Az ipari forradalom teremtette meg a rabszolgamunka megszűnésének feltételeit.

Az NSZK kormányának 2005. eleji növekedési prognózisa 1,4 % volt, amit 1 %-ra csökkentettek. A 2006. évi prognózisok szintén 1 % körüliek. Ha a korábbi évi korrekciót tekintjük, a várható érték 0,8 % körül alakul, ami gyakorlatilag 0-növekedést jelentene.

1. ábra: A GDP növekedése %-ban
Forrás: Destatis

2. ábra: A munkanélküliség %-ban
Forrás: Destatis

E logika következményei a kritikusok és a védelmezők számára az alábbiakban jelentkeznek:

- a vásárlóerő állandó csökkenése,
- állandó túltermelés,
- folyamatosan emelkedő munkanélküliség,
- állandósuló alacsony gazdasági növekedés és visszatérő gazdasági válságok.

Milyen sebeket ejtett az információs technológia a munka társadalmán?

A harmadik ipari forradalom világszerte destabilizáló hatású. Minden fejlett társadalomban nyomást gyakorolnak a munkavállalókra az új technológiák és az új technológiai lehetőségekre alapozott vezetési módszerek. Az OECD országokban 1994-ben 35 millió munkanélküli volt, s kb. 15 millióan adták fel a munkakeresést. (OECD 1994/7). Latin-Amerikában a városi lakosság munkanélküliségi aránya 8-10 %, Pakisztánban és Indiában jóval 15 % fölött volt. (Human Development Report 1993/35)

A szociális rendszerek fejlődése és helyzete

A munkások elszegényedésének megakadályozása érdekében a 2. világháborút követően szociális hálót teremtettek.

A generációs szerződés alapján bevezették a:

- nyugdíjbiztosítást, (a Bismark kezdeményezésére bevezetett nyugdíj idején 1871-ben az átlagos életkor kb. 40 év volt Németországban)
- munkanélküliségi biztosítást,
- betegbiztosítást,
- gondozási biztosítást,
- szolidaritási pótlék rendszert.

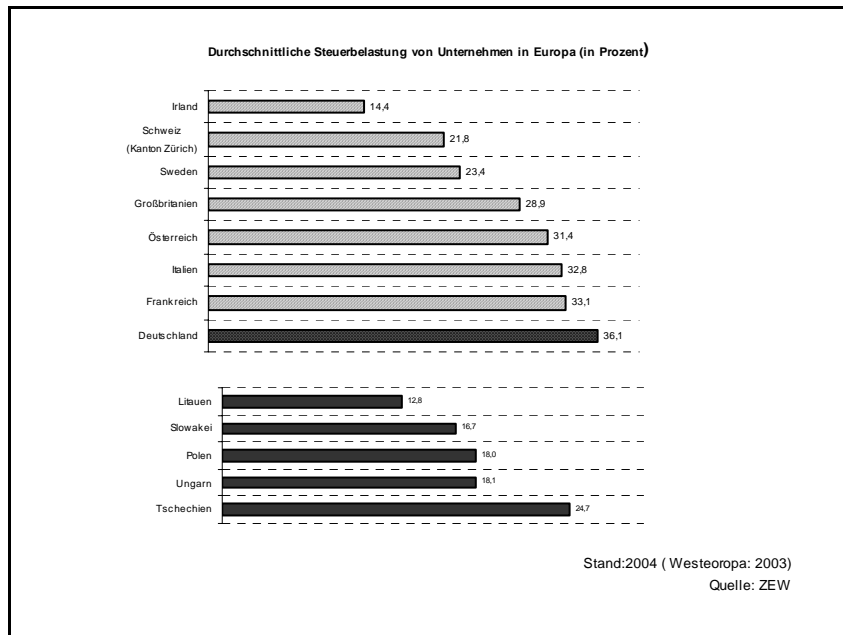
A szociális rendszerek alapítói és tervezői célul tűzték ki a gazdagok és szegények közötti társadalmi rés feloldását.

Az európai tarifális autonómia erőteljesen hozzájárult, hogy a dolgozó társadalom élete a lehető legkellemesebben alakuljon.

Németországban az alábbi tényezők hatnak a globális piacokra jelentős mértékben:

- fizetett ünnepek és szabadság kb. 40 napos keretben,
- szünidei és karácsonyi jutalmak,
- alacsony éves munkaidőkeret, (kb. 1360 óra)
- gazdasági társaságoknál beleszólási jog.

Az állam a helyzetet tovább nehezítette a vállalkozások részére a magas járulékokkal.

3. ábra: Az európai vállalkozások adóterhelése

Ezek a biztosítási rendszerek folyamatosan tovább burjánzanak, különösen a német, de az európai gazdaságokat is fékezik, mivel nem finanszírozhatók és gyakorlatilag ma is csődben vannak.

A szociális biztosítási rendszerek „euroszkleróza”

Ezeknek az állításoknak az empirikus igazolása érdekében a szociális rendszerek generációs mérlege felállítható az alábbi adatok alapján:

- a 2002. évi nemzetgazdasági számítások számláinak adatai kerülnek felhasználásra,
- a profilok a jövedelmi és fogyasztási mintavételek alapján kerülnek meghatározásra,
- a népesség alakulása a Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai alapján kerül számbavételre,
- a diszkonttényező 3 %, a növekedési ráta 1,5 % értékkel kerülnek feltételezésre.

További feltételezés, hogy a kiadások a bruttó hazai termék növekedésének megfelelően alakulnak, kivéve a pénzügyi szociális kiadások, a természetbeni szociális juttatások és az oktatási rendszer kiadásai.

Franko és Munzi (1997) publikációja szerint feltételezzük, hogy a keresők termelik a teljes GDP-t, s mindenki egyformán járul hozzá. Továbbá feltételezzük, hogy a keletnémet népesség 2040-ig azonos arányban vesz részt a GDP termelésében, mint a nyugatnémet.

Az e feltételezések szerinti számítás alapján a fenntarthatósági hiány a GDP 331,3 % és 477,7% között van, vagyis a felhasznált indikátorok alapján a fenntarthatósági lyuk a GDP 60,8 %-a szerinti kimutatott államadósság 5-8-szorosára tehető.

A költségvetés kiegyensúlyozása érdekében évente 129,86 milliárd euró (GDP 6,16 %), illetve 187,2 milliárd euró (GDP 8,88 %) felhasználása szükséges. Ugyanakkor 2002-ben csak 65 milliárd euró adósságszolgálatra került sor. (Raffelhüschen 2002)

A Német Szövetségi Köztársaság 2006-ban sem teljesíti a maastrichti kritériumokat, s ebben semmi újdonság sincs. Nem általánosan ismert azonban, hogy az államadósság a következő 20 évben is a GDP 60 %-a fölött lesz, s 40 év múlva a GDP 300 %-a körül stabilizálódik.

A szociális biztosítási rendszerek általában sincsenek jobb helyzetben³. Egy szerződést, illetve törvényt csak akkor lehet igazságosnak tekinteni a generációk szempontjából, ha a jövő generációk azonos járulékteher mellett azonos szolgáltatásokat kaphatnak az államtól, mint a ma élő generációk. A fenntartható gondozási biztosítástól jelenleg messze vagyunk. A nyugdíjasok minimális járulékfizetés mellett jutnak hozzá a szolgáltatások legtöbbszöréhez. 2030-ra a jelenlegi 1,7 %-os járulékok megduplázódnak, amennyiben a jelenlegi szolgáltatási szintet reális demográfiai feltételezések mellett biztosítani kívánjuk. 1,5 % feltételezett növekedés esetén a jövő generációra a GDP 35,9 %-nak megfelelő teher hárul. Ha 2,5 % növekedést feltételezünk, a teher a GDP 67,4 %.

A generációs mérleggel bizonyítható, hogy történik-e teher átrendeződés, amennyiben valamennyi élő polgár generációs számláját évjáratonként egyenlegezzük. Egy átlagpolgár generációs számláját megkapjuk, amennyiben valamennyi befizetés jelenértékét összeadjuk a hátralévő életciklusára, melyből levonjuk a statisztikailag várható szolgáltatás igénybevétel jelenértékét.

Az ábra megmutatja, hogy valamennyi ma élő generáció nettó transzfer fogadó, s az átlagos egyén közel sem fizeti meg az általa igénybe vett szolgáltatások jelenértékét járulékok formájában. Amennyiben az átlagos egyén generációs számláját az egyes évjáratoknak megfelelően súlyozzuk, és valamennyi élő és jövő generáció kohorsz esetében összeadjuk, egy fenntarthatósági rés keletkezik. Ez megmutatja, milyen tartalékok hiányoznak, ha minden jövő generáció a jelenlegi szolgáltatási színvonalat élvezi.

A fenntarthatósági rés a GDP 35,9 %, valamint 67,4 % között van, ami 740 milliárd euró, illetve 1400 milliárd euró hiányt jelent. Hogy melyik érték érvényesül majd, attól függ, hogy a szolgáltatások dinamikája hogyan alakul. A munkanélküliek prognosztizált növekedése a termelékenység növekedése következtében a jelenlegi szociális rendszereket rendkívüli mértékben terhelik és 2015-ig a mai formájukban finanszírozhatatlanná teszi.

A harmadik világ gazdasági fejlődése

A harmadik világbeli országok gazdasági fejlődése három lényeges problémával szembesül:

- a népességfejlődés és a munkát kereső emberek tömege;
- a képzetlenek növekvő száma, akiknek munkaerejére a harmadik információtechnológiai forradalom nem tart igényt;
- a harmadik világbeli termelékenység növekedés.

³ A siralmas helyzetüket példászerűen mutatja a gondozási biztosítás. 1995-ben az akkori szociális miniszter hozta létre a gondozási biztosítást, mint felosztó kirovó rendszert., vagyis a munkavállalók fiatal generációja finanszírozza az idősebbek nyugdíjra vetített járulékaival együtt az ápolásra szorulókat ellátását.

Amennyiben a népesség növekedését világszerte megfigyeljük, sötét kép tárul fel a harmadik világ lakossága számára. A világ népessége 2003-ban kb. 6,4 milliárd fő és 2030-ra 8,5 milliárd főre, mintegy 30 %-kal növekszik. 2000-ben 606 millió idős ember volt, 2050-re mintegy 1,97 milliárd főre, csaknem megháromszorozódik számuk.

Az alábbi következtetések adódnak:

- a népesség növekedése csaknem kizárólag a gyengén fejlett országokban következik be;
- az ipari országok csekélyebb népessége az energiaszükséglet 50%-át emészti fel;
- az ipari országokban világszerte népességcsökkenés állapítható meg.

A népesség növekedése alapján kb. 700 millió munkaerő növekedéssel számolnak a munkaerőpiacon. Ez több, mint amennyi 1990 óta valamennyi ipari államban a munkafolyamatokban részt vett.

A világ többi régiójában sem jobb a helyzet. A közép-amerikai régióban, Mexikóban és a karibi övezetben 2030-ig további 50 millió munkaerő növekedésre számítanak. Az afrikai kontinensen a munkaképes emberek száma 323 millióval növekszik. Ez a szám magasabb, mint az európai munkavállalók jelenlegi száma.

Újabb vizsgálatok alapján a következő 10 évben egy milliárd munkahelyet kell teremteni, hogy a fejlődő országokban keletkező munkaerőnek értelmes távlatokat mutathassunk. (Human Development Report 1993/37) Amennyiben a kvantitatív elemzés számára a képzettséget is figyelembe vesszük, könnyen észrevehető, hogy a szegények és gazdagok közötti különbség nőni fog, s milyen szociális feszültségekkel kell számolni.

Egy példa megvilágítja a helyzetet:

Bangalore India high-tech világában fogalom. A 4,2 milliós várost India szilikon-völgyének is nevezik. Szakadék keletkezett az új réteg, a lecsúszó középosztály és az elszegényedett munkás réteg között, ami állandóan növekszik. A high-tech világ és a low-tech múlt közötti kontraszt nem is lehetne nagyobb, bár a lakosság nagy része még a technikai forradalmat sem élte meg.

Hamis az általános vélemény, mely szerint a harmadik világ országaiba csak magas munkaerő-igényű régi technológiák kerülnek. A low-tech átadásának virágkora a 70-es években volt, amikor a farmer, teniszlabda, cipő stb. gyártását transzferálták. Saját 2005 évi kutatásom alapján Sanghaiban a Bosch-nál a piacra lépéskor differenciálnak a hazai és a külföldi termékek között. Ez csak magasabb minőséggel érhető el, ami a legkorszerűbb technológiát igényli. E stratégia alapján a termelékenység növekedése a harmadik világbeli országokat is érinti. A kínai kormány 1994-ben már programot indított az újrászervezésre és modernizálásra, hogy a belföldi termékek a világpiacon szintén konkurenciaképesek legyenek. Azzal számolnak, hogy ez a program 30 millió kínai munkahelyébe kerül majd.

A világ eszkalálódik

A növekvő munkanélküliség alapján, valamint az ipari országok helytelen bevándorlási politikája miatt elkerülhetetlen a növekvő kriminalitás. Az Utah Egyetem tudósai megállapították, hogy az USA-ban a munkanélküliség 1 %-os emelkedése

- a gyilkosságok 6,7 %-os növekedését,
- az erőszakos bűncselekmények 3,4 %-os növekedését, valamint
- a vagyon elleni bűncselekmények 2,4 %-os növekedését

okozza. (Rifkin 2004)

Csökkenő jövedelmek, állandóan növekvő munkanélküliségi arány, csökkenő vásárlóerő és a humánusra és a kulturális cserére alapozott bevándorlási politika az európai országokban csakúgy, mint az USA-ban azonos eredményre vezet. Ehhez társul egy rosszul értelmezett tolerancia, ami párhuzamos társadalmak kiépülésére vezet.

Ezt a helyzetet a Német Szövetségi Köztársaság példáján érzékeltetem:

A szövetségi kormány liberális hozzáállása miatt 1996 és 2003 között kb. 200 ezer gyermek és házastárs jött Németországba. Ezek a csoportok nem járultak hozzá munkaerőpiacunk gazdagodásához, sem szociális rendszereink tehermentesítéséhez.

A hagyományos ipari ágazatokban, az acél-, bányá- és autóiparban a munkahelyek leépítése különösen a török származású külföldieket érintette. 1998-ban 21,6 % volt kereset nélkül, 1973-ban még a Németországban élő törökök 91 %-a volt munkahelyén keresztül biztosított, 1993-ban már csak 29 %. Figyelembe kell venni, hogy számos családtag ideköltözése miatt a számok nem összehasonlíthatók, de ez is pótlólagos terhet jelentett a munkaerőpiac számára, s szociális rendszereinket terhelte.

Az iskolai teljesítmények hasonlóképp néznek ki:

1998-ban 80 % középiskolát végzett. 700.000 fiatalból 23.000 (3,3 %) ment gimnáziumba, kb. 15.000 (2,6 %) ment főiskolára. (Lang 2005)

Egy UNESCO statisztika alapján a török nők 27 %-a analfabéta. A szövetségi kormány liberális bevándorlása miatt olyan családok keletkeznek, akiknek gyermekei kétnyelvű analfabéták.

A 2000-ben Berlinben beiskolázott gyermekek közel 40%-a nem beszél németül, mivel a török migráns családok 37 %-ban ma még kizárólag törökül beszélnek. E magas arány oka, hogy sok török család gondolja, hogy ezen keresztül őrzik identitásukat. Az ebből keletkező társadalmi kár jelentős. Az így keletkező képzési deficit szinte behozhatatlan. Így az sem csoda, ha ma kb. a török fiatalok 30 %-a nem szerez középiskolai végzettséget.

Jelenleg a külföldi fiatalok 43 %-a szerez a Szövetségi Köztársaságban szakmai képzettséget. E fejlődés eredménye, hogy a fiatalok 44 %-a képzetlen, vagy betanított munkásként akar elhelyezkedni, egy olyan high-tech országban, ahol ezt a munkát nem igénylik. Ezek a peremfeltételek, valamint a termelékenység emelkedése oda vezet, hogy a munkanélküliek száma állandóan növekszik majd, és tartósan a szociális rendszer nem képes felszívni. A többi, magas külföldi hányaddal rendelkező európai országban sem jobb a helyzet. A növekvő automatizálás miatti munkahelyvesztés miatt erősebben növekszik a bűnözés. A munkanélküliek és a már ki nem közvetíthetők lefelé tartó spirálba kerülnek, ahol a végén már senki sem tart rájuk igényt. A túlélés érdekében bűnözőkké kell válniuk, a globális high-tech világból kizárva mindazt elveszik majd, amit a piacon nem képesek megszerezni.

„Technológiai munkanélküliség” és bevándorlás sok várost a lehetőségeik peremére szorít majd. Növekvő szegénység, kulturális és szociális feszültségek spontán nyugtalanságra és kollektív erőszakra vezetnek majd:

- 1975-ben Hollandiában történt a molukka-felkelés, 2004-ben megölték Theo van Gogh-ot;
- 1990-ben a francia iparvárosban Vaux-en-Valin-ben fiatalok felkelése, 2005-ben Párizsban, Strassburgban és csaknem minden nagyvárosban fiatalok felkelése;
- 1992-ben Bristolban fiatalok felkelése.

Nathan Gardel amerikai újságíró a következőképpen írja le:

„A helyzet rosszabb, mint a gyarmatosított népeknél. A gazdaságnak nincs szüksége rájuk... Nem tudunk mit kezdeni azzal, amit nyújtani tudnak, és semmit sem tudnak megvásárolni, amit mi tudunk nyújtani nekik.” (Washington Post 1993)

Gardel a törvényen kívüli világát látja közeledni, melyben a káosz közepén már csak szigetei lesznek a rendnek és jognak.

A vázolt fejlődéssel szembeni stratégiák

A gazdaság mai megítélése alapján nehézséget okoz, hogy az EU lakossága a növekvő munkanélküliség mellett öregszik és csökken. Jelenleg a keresők 2/3-a 15 és 64 év közötti korban van. A születési arány Európa-szerte csökken. Németországban jelenleg családonként 2,1 gyermek helyett 1,4 születik. 2005-ben a Szövetségi Statisztikai Hivatal 676.000 születéssel megállapította a mélypontot, 1946-ban a születésszám még 922.000 volt. Ezen az állapoton sem a bölcsődei férőhelyek, sem az egész napos iskola nem segít. A személyes jólét szerepét mutatja, hogy 1988-ban a Német Demokratikus Köztársaságban 222.000 gyermek született, 1994-ben már csak 99.000. Ennek az eredménye, hogy a keresők, vagyis az adófizetők az EU-ban a jelenlegi 306 milliőről 2050-ben 255 millióra csökken a becslések szerint [Schirmmacher(2004) p.41]. Ez 16,7 %-os csökkenést jelent az idős emberek 184 %-os növekedése mellett. A Szövetségi Köztársaságban egyenletes fejlődés mellett 2050-re mintegy 10-12 millió munkanélküli várható. A felnőttek 28,4 %-a 65 évesnél idősebb lesz, s a teljes lakosság száma addig 16 millióval csökken, vagyis csak 65 millió lesz. Ha a prognózis helyesnek bizonyul és a korhányados 2050-re 0,78-ra növekszik, akkor a keresőképese emberek 50 %-a számításaim szerint munkanélküli lesz.

Változó társadalmi és munkaszociális modell

A Miskolci Egyetem Közgazdasági Tanszéke már 1994-ben Prof. Dr. Kocziszky vezetésével a vázolt fejlődésre vonatkozó kutatásokba kezdett. 1996-ban a tanszék a 4-pilléres munkaszociális modellt állított össze, az előre vetíthető gazdasági és társadalmi fejlődés lehetséges ellenstratégiájaként.

Annak idején a társadalmi gondok nyomása még nem volt annyira nagy, hogy általános, vagy nemzetközi érdeklődés ennek a modellkezdeményezésnek a továbbfejlesztését követelje volna. A vita akkori súlypontja az ezredfordulóra és a 2004. évi 10 új EU-tagra irányult. Ebből adódóan e modell stratégiáját az alábbiak szerint újból vázolólok.

A munka igazságos elosztása

Neves tudósok, pl. Dahrendorf már a 70-es években utaltak arra, hogy az állandó termelékenység növekedés miatt a 21. század legfontosabb feladata abban áll, hogy a munkát igazságosabban osszák el. A termelékenység növekedésének kiegyenlítése a munkaerő csökkentésével és a heti munkaidő csökkentésével lehetséges. Az EU ipari államai a tarifális partnerekkel általában kiegyeztek a heti munkaidő csökkentésében. Az iparosítás 100 év előtti kezdeteitől fogva a társadalom mindig a heti munkaidő csökkentése mellett döntött. A „munka igazságos elosztásának” értelmezésére álljon itt két EU-tagállam példája.

Franciaországban a 35-órás munkahét 2000-ben a 20 alkalmazottnál többet foglalkoztató vállalkozások számára törvényesen kötelező. 2002-ben a a törvényt valamennyi vállalkozásra kiterjesztették. A munkabérek kompenzálása 39 óráig kötelező. A gazdasági hátrányok nemzetközi kiegyenlítése érdekében a kormány a vállalkozások szociális járulékait csökkentette, így a költségek kiegyenlítődték. A kormányzati körök adatai alapján 285000 új munkahely keletkezett. (Honore 2002)

Németországban a franciaországihoz hasonló törvényes megoldások a tarifaautonómia miatt nem lehetségesek. De a tarifális partnerek követték a heti munkaerő csökkentésének az általános trendjét. 1995-ben a szakszervezetek sztrájk segítségével kivívták a 35 órás heti munkaidőt, teljes bértkiegyenlítés mellett. Franciaországgal szemben azonban a következmények kedvezőtlenek voltak. A növekvő bér- és járulékos költségeket a vállalkozások termelékenység növekedéssel kompenzálták, ami azt eredményezte, hogy kevesebb dolgozót alkalmaztak, s a munkanélküliek száma tovább növekedett.

Az európai országok a heti munkaidő csökkentésének általános trendjét követték, mivel az európai szakszervezetek ezt a célt tűzték lobogójukra. Belgium 2003-ban következett, az egyéb európai országokban, mint Nagy-Britanniában, Dániában és Norvégiában az általános heti munkaidő 37 óra. Ennek a mozgalomnak az a törekvése, hogy a heti munkaidőt 2030-ra 20 órára, a napi munkaidőt 6 órára csökkentse.

A rugalmas munkaidő

A munkaidő rugalmassá tételében két alapvetően eltérő érdekeltség mutatkozik:

A vállalkozások legszívesebben a munkanélküliek tartalékseregére nyúlnának vissza, és egy „just in time” rugalmassá tételt szorgalmaznak.

A dolgozók szempontjából ez az elv nem vállalható, mivel káoszhoz vezetne. El kell ismerni, hogy a dolgozó ember nem kizárólagosan termelési tényező, mivel családjukról gondoskodniuk kell, s életük egy bizonyos szeletében tervezhetőnek kell maradni.

A munkaidő rugalmassá tétele során a dolgozók biztonságát és szükségletét, másrészt a piac követelményeit kell figyelembe venni. Belgiumban 2002-ben egy figyelemre méltó rugalmas munkaidő szabályozást fogadott el, azzal a céllal, hogy

- a munkaidő és a privátszféra egyensúlyban maradjon;
- s az idősebb munkavállalók karrier- és célfüggő szabadsághoz juthassanak.

E szabályozás jelentős pontjai az alábbiak:

- a dolgozó az élet munkaidőkerete terhére összesen 5 alkalommal egy éves szünetet tarthat, anélkül, hogy társadalombiztosítási jogosultságát elveszítené.
- a dolgozó három hónapi előzetes bejelentési kötelezettség mellett karrier- és célfüggő szabadságot vehet ki, idősgondozás, gyereknevelés stb. miatt. Ezeket a célokat az állam támogatja.
- az éves munkaidőszámla 5 évre tágítható.
- aki 5 évnél kevesebbet dolgozik, állami támogatást kap 379 és 505 euró nagyságrendben
- mindenki élhet a heti munkaidő 20%-os csökkentésének lehetőségével. 50 évesnél idősebb dolgozók a munkaidejüket tartósan 50%-kal csökkentetik.

(European Industrial Relations Observatory Online 2002)

A szakképzés állami támogatása

A nürnbergi Német Munkaerőpiaci és Szakmai Kutatóintézet az 1976 és 1991 közötti képzettségi szerkezetet összehasonlította a 2010 évben várható munkaerőigénnyel. A legfontosabb megállapítás az volt, hogy a képzettség nélküli munkaerőigény 34,9 %-ról a jövőben 10 %-ra csökken. De éppen ez a kínálat növekszik Franciaországban és Németországban az elhibázott bevándorlási politika miatt. Ez a tény tükröződik vissza a fiatlkorúak munkanélküliségi arányában, mely Franciaországban 26 %, Spanyolországban 42 %, Olaszországban 34 % és Németországban 10 %.

A szakmák jelentősége 51,3 %-ról kb. 63 %-ra növekszik, de a minőségi szakmák irányába. A legerősebb növekedés a felsőfokú képzettség területén várható, az egyetemekenél 45%-kal, a szakfőiskolákon 40 %-kal, a szakiskoláknál 18 %-kal. Szükséges az állami támogatás, hogy a tanulásra hajlamosak a legmagasabb képzettséghez jussanak.

Érdekes, hogy alig találhatók olyan publikációk, melyek azzal a ténnyel foglalkoznának, hogy a képzett emberek termelése még ma is a véletlen műve, melynek eloszlása a Gauss-féle eloszlást követi. A magasabb képzettségi szintre történő ugrás csak feltételese sikerül, bár az optimumra a képzetek rétegének maguknak kellene törekedniük.

A paragon heverő képzettségi potenciál munkáját folyamatosan helyezik át az alacsony bérű országokba. Ideje lenne annak, hogy ezt a munkát Franciaország példájára a saját országban hagyjuk és támogassuk. Így a fiatal generációnak, melynek képzettségi potenciálját a harmadik információtechnikai forradalom óta nem használjuk ki, új perspektívát adhatnánk.

A szociális rendszerek átalakítása

A jelenleg szociális rendszerek már nincsenek abban a helyzetben, hogy megfeleljenek feladatuknak. Ennek alapján jogos a következtetés: Ha a szociális piacgazdaság tartalma már nem felel meg a társadalmi fejlődésnek, akkor a szociális piacgazdaság vége közeleg.

A szükséges változások megértéséhez a szociális piacgazdaságot definiálni kell:

Megkülönböztetjük a szabad, a szociális és újabban az ökológiai piacgazdaságot.

- A szabad piacgazdaság Adam Smith elvének megfelelően azon alapszik, hogy a keresletet és kínálatot a gazdasági alanyok tevékenysége határozza meg. A piac ereje a társadalom egésze számára hasznos, mivel a szűkös javak kínálata és a korlátlan szükségletek között egyensúlyt teremt, miközben minden egyén az etikai érzései keretében a saját önző érdekeit követi. A kereslet és a kínálat alakulásába nem avatkoznak be a társadalmi és állami erők.
- A szociális piacgazdaságot a szabad piacgazdaságtól a társadalmi felelősségvállalás határolja el. A rendszerben olyan sajátosságok érvényesülnek, melyek az egyének cselekedeteit olyan mederbe terelik, hogy a teljes rendszer maximális szabadság mellett is automatikusan szociális eredményekre vezet. A szociális piacgazdaság elméletét 1946-ban Alfred Müller-Harnack közgazdász vezette be.

A „szociális eredmények” ponton kezdődik a kritika, mivel a teljes rendszer keretében ma már hiányoznak a szociális eredmények. Az állam újra és újra beavatkozik, hogy mentse, ami menthető. A szociális rendszerek csődben vannak, a Szövetségi Köztársaság szociális kiadásai 2006-ban olyan magas százalékát teszik ki, hogy lassanként egy államilag ellenőrzött gazdaság felé haladunk. De ezzel a módszerrel sem oldhatók meg az alapvető problémák. A szociális államiság radikális átalakítására van szükség.

Egy új szociális rendszernek meg kell attól a feltevéstől szabadulni, hogy az állam később is gondoskodik rólam, mivel oly sokat követel tőlem, kb. 45 %-ot, s nemcsak a 17. században szokásos 10 %-ot.

Egy új szociális rendszernek a non-profit szektor kritériumain kell alapulnia, vagyis minden formális és informális, nem nyereségre orientált tevékenységet tartalmaznia kell, melyek együttesen a társadalom kulturális és szociális életét alkotják. Ez az a szektor, melyben az emberek a tulajdonképpeni közösséget és szociális rendet megvalósítják. Ide tartozik:

- szociális ügyek és az egészségügy egyes területei,
- gyermekgondozás és a továbbképzés egyes részei,
- vallás és lelki gondozás,
- sport és pihenés.

Három lényeges feltételt kell kielégíteni ennek a kezdeményezésnek:

- a non-profit szektornak rendelkezni kell egy cserélhető szociális csereértékkel⁴, (fungibilitás)

---

⁴ A szociális csereérték fogalma a 20. század elejére nyúlik vissza. Az újabb kori tárgyalása David C. Clarke, University of the District of Columbia nevéhez fűződik. Olyan tervezetet fejlesztett ki, mely lehetővé teszi, hogy a szociális teljesítmények egy „időszámlán” kerüljenek jóváírásra és adott esetben értékelésre kerüljenek. (1 óra = 1 euró) Az értékelés független a képzettségtől, az orvos, a segédmunkás, a

- lehetővé kell tenni a szociális tőke képzését⁵,
- a non-profit szektor kedvezményezettjeinek az állami támogatásokért megfelelő teljesítményt kell nyújtaniuk⁶.

A jelenleg hozzáférhető kommunikációs rendszerek, pl. Internet, technikai lehetőséget biztosítanak a szükséges szociális teljesítmények átlátható kezeléséhez. Ebben a szektorban a munkaerő milliói tudnának tevékenységet találni, és a közösségnek háromszoros nyereséget hozhatnának, a társadalomban, a gazdaságban és a környezetben. Sok ember számára, akik alulfoglalkoztatottak, illetve munkanélküliek, s nem tudják előteremteni a megfelelő javakat, hogy létüket biztosítsák, ez a non-profit szektor tölthetné ki az űrt, hogy a piacgazdaság nyereségorientált szektorán kívül az élet minőségét megtartsák.

Irodalom

- Carson, Joseph G.: „US Weekly Economic Update: Manufacturing Payrolls Declining Globally (2003): The Untold Story (Part 2)”. Alliance Bernstein
- Dahrendorf, Ralf. (1975): „Die neue Freiheit – Überleben und Gerechtigkeit in einer veränderten Welt“, München und Zürich
- European Industrial Relations Observatory Online, Februar 2002
- Honore, Carl (2002): „A time to work, a time to play, France 35-Hour week, Shorter hours result in a social revolution”, National Post, 31. 01.
- Human Development Report 1993/35
- Polzer, Helmut G. (1999): „Europa, Gesellschaftsspiel mit offenem Ende?“, Verlag Managementwissen Zukunft
- Polzer, Helmut G. (1996): Innovation der Information
- Raffelhüschen Bernd (2002): „Ein Plädoyer für ein flexibles Instrument zur Analyse nachhaltiger Finanzpolitik“, Wirtschaftsdienst, Nr.82/2, 73-76. o.
- Rifkin, Jeremy (2004): „Das Ende der Arbeit und ihre Zukunft“, Campus Verlag
- Schirrmacher, Frank (2004): „Das Methusalem-Komplott“, Karl Blessing Verlag
- Toynbee, Arnold (1884): Lectures on The Industrial Revolution in England.

---

mérnök egy teljesítményegységért azonos értékelést kapnak. Ezzel a szociális teljesítmények fungibilitása megteremthető.

⁵ Mindenki, aki adott szektorban tevékenykedik, csak a saját szociális tőkéjét halmozhatja fel. Egy nyugdíjas, egy munkanélküli, egy alulfoglalkoztatott stb. elvállal egy munkát a non-profit szektorban, pl. ételkihordást idős embereknek, s ezért a szociális időszámlájára megkapja a megfelelően értékelt szociális tőkéjét, amit megfelelő időben beválthat, ha segítséget igényel. Az elv olyan, mint a véradás, olyat nyújtok, amire később szükségem lehet.

⁶ Hosszú távon elviselhetetlen, hogy munkaképes emberek a társadalomtól tartósan teljesítményt kapjanak (pénz formájában) hogy ehhez megfelelő ellenértéket ne nyújtsanak. Ezeket az embereket be kell tagolni a non-profit szektorba, hogy szociális teljesítményeket nyújtsanak. A megkapott teljesítmények ellenértékét meghaladó szolgáltatásokat szociális tőkeként kellene lekönyvelni.